

ELS INICIS DEL CINEMA A TORREDEMBARRA
(1897-1936)

Autor: Javier Garcia Puerto

El treball que tenen a les seves mans pretén donar a conèixer com es va produir l'arribada de l'anomenat setè art, el fenomen artístic i cultural d'aquest segle, el cinema, així com el seu assentament i posterior popularització, a la vila de Torredembarra.

L'interès per aquest tema neix de l'acció conjunta de les exigències d'avaluació d'una assignatura universitària i la voluntat d'aprofundir sobre els diferents aspectes de la història social i cultural de 'la Torre'. Una vegada vàrem escollir el cinema com a tema principal vam pensar centrar-nos en els seus inicis per ser l'etapa més interessant i alhora la menys estudiada, amb la dificultat afegida de l'escassetat d'informació. La mateixa escassetat ha provocat que l'estudi anés més enllà del seu àmbit temporal inicial i fixés el límit a la Guerra Civil.

D'aquesta manera, provem de proporcionar una breu introducció de l'evolució del cinema des de la seva entrada a la vila fins a finals de la dècada dels 30. Per arribar fins aquí hem utilitzat els mitjans disponibles: recerca hemerogràfica (a l'Hemeroteca Caixa Tarragona, i a la de la Biblioteca Pública de Tarragona, als diaris *La Opinión* i *Diario de Tarragona*) i arxivística (a l'Ajuntament de Torredembarra, i a l'Arxiu Històric de Tarragona). Les dades extretes de la història oral (mitjançant una entrevista a una persona gran natural del poble i estudis d'alguns aspectes de la vila) i el buidatge bibliogràfic completen les nostres fonts.

Tot i fer ús d'aquestes tècniques, i les moltes hores dedicades a l'investigació, el resultat només es pot qualificar d'introducció als inicis del Cinema, una aportació amb les dades més bàsiques, sobre les quals reelaborar l'estudi amb una recerca més exhaustiva (més enllà del que permet un estudi d'aquestes dimensions), i potser provant amb d'altres fonts.

Abans de començar la nostra investigació vam decidir consultar a un estudiós de la nostra vila, el qual ens donar la base sobre la qual fonamentar la nostra recerca. Amb aquesta base prèvia (la Festa Major, les societats recreatives) furgàrem als diaris que hem esmentat a priori de tots els anys que abarca l'estudi, però només a l'època de la Festa Major de Santa Rosalia (ampliant-ho una mica, desde mitjans d'agost a mitjans de setembre). Aquestes dates són les que tindran més concentració d'actes culturals durant l'any,

d'aquesta manera ens asseguràvem trobar notícies interessants. La primera notícia va ser l'any 1908, la primera notícia documentada del cinema a Torredembarra, i vam trobar una a mitjans d'agost i no pertanyent a la Festa.

Però per similitud amb d'altres localitats, era molt probable que s'hagués donat la presència del fenomen del s. XX a la població abans de la data ja esmentada. Així que es va consultar el fons de l'Ajuntament: *Matrículas de la contribución industrial* (on sortia el local 'Nueva Unión' com a 'café en sociedad'); *Construcciones particulares 1894-1924*; *Reparto General de Utilidades 1906-1927*; i *Repartimiento General 1897-1937*. Sense trobar res del nostre interès. Ens va sorprendre el descobriment d'una carpeta amb les pel·lícules que van projectar els cinemes de la localitat durant els anys 50 i 60, que tot i no entrar al moment històric del present treball, no s'exclou una anàlisi i investigació sobre aquestes dades en un futur no gaire llunyà.

Finalment, en el Fons d'associacions de l'Arxiu Històric de Tarragona es guarden les actes de Fundació i Estatuts de 'Els Tranquils' i 'Nova Germanor', dues associacions culturals i recreatives de principis de segle a 'la Torre'.

En Pep Bargalló que, amb la seva experiència investigadora en l'àmbit de la cultura popular, em va transmetre la informació bàsica i les pautes a seguir; i l'Emili Mercadé que va accedir a ésser entrevistat i col·laborar molt cortesment; van fer possible l'elaboració del present estudi. No podem oblidar a 'les noies' de l'Ajuntament, que tot i no ser la seva funció, vetllen per la conservació del fons del consistori i ofereixen un tracte amable i amistós. A tots/es ells/es, el meu sincer agraïment.

L'ESTUDI

Tot i no ser possible trobar informació documentada sobre els cinemes ambulants de finals del s. XIX i principis del XX, segons el nostre entrevistat els 'carromatos cinematogràfics' fóren una realitat a la vila fins que els cinemes de local van estar ben consolidats (particularment ens fa referència a un personatge peculiar, 'el francès'). Si afegim tot això a l'informació disponible d'altres localitats, es pot afirmar la presència del cinema ambulant a 'la Torre': «Els primers exhibidors de pel·lícules eren firaires que tenien unes cintes en propietat i amb les quals recorrien ciutats i pobles. Les pel·lícules eren de poca durada, i en cada sessió se'n projectaven algunes. Als pocs dies ja havien de marxar perquè se'ls havia acabat el repertori. De totes maneres el públic quedava meravellat d'aquell nou invent. Això succeïa als pocs anys del descobriments del germans Lumière. L'entrada valia 15

ctms i les pel·lícules eren principalment còmiques. Com que el sonor no existia i els subtítols tampoc, les pel·lícules eren comentades per xerraires especialitzats, els quals es feien acompanyar per sorolls que imitaven cops, bufetades, el tren, l'aigua, etc. també s'acompanyaven d'un piano que no necessitava partitura¹. Jordi Bellapart ens aporta una informació més general, però del mateix caire que la que tenim, fent-nos suposar una situació similar per aquesta població: «De mica en mica el cinema s'anà estenent per tot el país, i foren els firetaires qui d'una manera itinerant i rudimentària anaven donant a conèixer el nou invent a totes les poblacions. Les exhibicions es feien normalment a la plaça, als espais de fira o als locals socials de les poblacions, si es disposaven².» El preu era la voluntat, el xerraire era el mateix amo del 'carromato', i els sons acompanyants (l'amo feia de 'narrador') arribaren amb els cinemes de local i com a primer pas cap al sonor.

Les primeres notícies documentades sobre projeccions cinematogràfiques les tenim cap a finals de la primera dècada del s. XX. Fan referència a aconeixements lúdics de la Festa Major de Santa Rosalia, entre d'altres actes es realitzaven sessions de cinematògraf. Recordem que el lleure, la vida cultural i la Festa Major era programada i realitzada fins als anys de la Guerra Civil per les diverses associacions culturals de la vila (van coexistir tres en un mateix moment: 'Joventut Torredembarrense'; 'Els Tranquils'; 'Nova germanor', de les que en parlarem més endavant). La notícia, apareguda al *Diario de Tarragona* del 3 de setembre de 1908, ens indica que al Teatre 'La Unión', conegut popularment com 'cal Maïam' (on actualment trobem la Sala d'Actes de Caixa Tarragona), es celebren sessions extraordinàries de cinematògraf els dies 3, 4, 5 y 6, i mostra diversos títols (tot i que no queda gens clar si els títols són de pel·lícules o de teatre, ja que es presenta una companyia amb un primer actor). La notícia següent (al mateix diari) la trobem dos anys després, el 2 de setembre de 1910. Aquesta notícia encara que és més llarga que l'anterior (narra tots els actes de la Festa Major, l'anterior era un afegit d'allò comunicat altre dia), només esmenta les sessions cinematogràfiques per sobre, perdent part de la seva antiga popularitat, absorbides per la importància d'unes magnes festes que feia molts d'anys que no es veien. Encara vam trobar una altra notícia en aquest diari referent al cinema a Torredembarra, però no pertany a la Festa Major, és del 27 d'agost de 1913. La notícia ens conta l'establiment d'una colònia escolar a aquesta vila per gaudir de la platja, narrada pel mateix director de la colònia. Als nens se'ls ofereixen diversos obsequis, entre d'altres 'figuran varias sesiones de cinematógrafo'. Observem com el cinema

deixa d'ésser un fenomen sorprenent, així van sortint tant de l'àmbit de las 'fires' com dels locals especialitzats. Durant aquesta època, es pot apreciar una àmplia popularització del fenomen cinematogràfic, amb diverses notícies que mostren la presència a les festes majors de moltes poblacions, i amb gran quantitat d'anuncis durant tot l'any (i més des de 1914) de pel·lícules de centenars de metres, al 'Coliseo Mundial' o al 'Salón Moderno'.

Cap al final de la dècada i la dècada dels 20 existien tres locals que projectaven pel·lícules, aquests eren: el 'Sabó' (a la plaça de la Font, actualment desaparegut) era l'edifici de menys valor arquitectònic de tots tres (només el mur de l'escenari era d'obra); el Recreo (un antic teatre al carrer Santa Rosalia, Baix de Sant Pere), el café al que era adjunt encara funciona, i la sala continuà projectant fins fa pocs anys; i el Teatre 'La Unión' (cantonada carrer Santa Rosalia y carrer Gibert), a l'edifici actual es continuen duen a terme actes culturals esporàdics.

Analitzant la situació exposada fins al moment, i la que observarem a partir d'ara (com la proliferació d'aquests cinemes a la localitat), veiem com es confirmen, en gran part, les afirmacions de Francesc Espinet. Segons ell, els historiadors del cinema català ens diuen que abans dels 20, la història del cinema és pràcticament prehistòria (pura arqueologia), no és encara un dels centres de la cultura moderna³. El cinema prendria aquest paper de protagonista i de centre d'atenció de la cultura a l'època que exposem en aquests moments.

El 'Sabó' a la seva part superior albergava el Centro Federal ('Comité Republicano Democrático Federal'), fundat al 1890) grup polític d'ideologia progressista, i com a associació cultural era la 'Joventut Torredembarrense', formada principalment per pescadors, amb les mateixes pautes ideològiques que el Centre Federal (pel poble eren 'la gent d'esquerres'). El 'Recreo' donà cabuda durant els seus inicis a la Societat Recreativa Els Tranquils, fundada el 1918; i posteriorment a La Nova Germanor (escisió d'"Els Tranquils"), societat creada el 1930. Nova Germanor inclouria la realitat de la presència del cinema fins i tot als seus estatuts: «El objetivo de esta asociación será el procurar la honesta diversión de sus asociados mediante la organización de bailes, excursiones, sports diversos, representaciones teatrales, cinematográficas,...»⁴. A la part superior del cinema-teatre tenia la seva seu la Lliga Regionalista, sense cap vincle de forma palesa amb cap de les societats. 'La Unión' (que es va dir posteriorment 'Nueva Unión', y 'Nueva Unió'), conegut com 'Cal Maiam' (renom del seu amo), donà alberg a la societat recreativa Els Tranquils, que després d'una breu presència al 'Recreo',

s'instal·laren definitivament a 'La Unión'. Aquests cinemes romanien oberts tot l'any. La presència d'aquestes associacions es demostra en el caràcter polivalent de les sales, ja que darrere de les sessions cinematogràfiques s'organitzava un ball (es retiraven les cadires), amb una pianola de mà (excepte al 'Sabó', que tenia pianista), tots tres locals disposaven de café.

Les pel·lícules que s'oferien eren, és clar, mudes, i a cada sessió projectaven tres: una de menys qualitat, altra millor (ambdues eren drames, i de vegades d'acció), i com a conclusió una de còmica, realitzada pels actors d'aquella època per tots coneguts. Era costum que els drames o les d'acció es projectessin per capítols. Aquest mètode era utilitzat com a 'ganxo' per als espectadors. La gran part eren pel·lícules nordamericanes, posteriorment i degut a lleis proteccionistes es mostraren films espanyols. Les pel·lícules s'anunciaven durant la setmana mitjançant cartells, penjats als carrers pels mateixos distribuïdors.

Les sessions es feien els diumenges, i començaven cap a les cinc, amb una duració aproximada d'unes tres hores. L'entrada costava poc més d'un ral. Els assistents eren persones de totes les edats, joves, canalla, matrimonis, i els locals gairebé sempre feien ple. El comportament del públic era força distés, fins i tot groller, fent el comentari de les escenes, comprant als venedors ambulants que comerciaven a la sala, parlant i cridant durant les parades (quan canviaven els rotllos), i xiulant en nombroses ocasions als responsables del funcionament del local.

Poc abans de l'arribada del sonor, es presentà a la població el cinema 'amb sorolls', la primícia va ser oferida pel cinema 'Sabó'. Darrere l'escenari es situaven uns especialistes que realitzaven sincronitzadament els sons que corresponien a les imatges que sortien a la pantalla. Jordi Bellapart també destaca aquestes activitats: «aviat es van començar a cercar nous atractius per al públic mitjançant experiències sonores que acompanyaven les imatges projectades a la pantalla»⁵.

Amb l'adveniment de la República res no canvià substancialment en la marxa dels cinemes. El 1933 es tancà el cinema 'Sabó' per motius que desconeixem. Aquest tancament suposaria beneficioses repercussions per als altres dos locals.

Tan bon punt succeí això els cinemes que van romandre oberts (El Recreo i 'Cal Maiam') completaven el seu aforament a cada sessió (ambdós cinemes tenien una capacitat de fins a 400 persones aproximadament), i molta gent es quedava sense poder accedir a l'establiment degut a l'exhauriment de les entrades. S'ha de destacar que 'La Unión' no va treure

gaires beneficis doncs tancà les seves portes temporalment poc després. Existint aquesta peculiar situació s'establí un abonament per a l'adquisició de les entrades. L'abonament consistia en una reserva de l'entrada, que es comprava a l'inici de cada sessió. L'empresari s'aprofità d'aquesta disposició cercant elevats beneficis: comprava només lots de pel·lícules de baixa qualitat, que eren d'un preu més reduït, ja que no existia el perill que la gent no anés al seu local (recordem que va haver-hi moments que era l'únic local de la població). Però s'arribà a l'abús d'aquesta pràctica, i el públic reaccionà de manera violenta. Es produí un greu altercat, els assistents a la sala es van sublevar completament, trencant cadires, cridant contra l'amo, etc., un autèntic avalot. Encara que la nostra font declara que aquest fou un cas aïllat.

La Guerra Civil sí que provocà conseqüències a la dinàmica del cinema local, sobretot a la vida del cinema Recreo. L'Ajuntament acordà, a la reunió plasmada a l'acta del 26 de novembre de 1936, confiscar el cinema Recreo, ho veiem reflectit a les següents paraules de l'acta (p. 97b): «Tenint en compte que en els moments de transformació social en que vivim es fa necessari utilitzar quants mitjans estiguin a l'abast de les Corporacions públiques per a fomentar la propaganda, s'acorda per unanimitat controlar el cinema «El Recreo» unic que funciona actualment en aquesta població per considerar que d'aquesta manera es conseguirá además de els programes que el mateix es projectin estiguin amb relació a les conveniències actuals, un rendiment per a fomentar els ingresos necesarios [...]». El sr. Emili Mercadé diu no recordar aquesta resolució, i declara que en temps de guerra tot continuà igual.

El final de la guerra produí els canvis definitius que finalitzaren amb l'anterior modus vivendi de la població, les societats recreatives foren dissoltes al final de la contesa, i l'edifici que albergava el cinema 'Sabó' fou enderrocat, ja que era la seu del centre federal, malgrat que feia anys que no complia amb la seva funció.

CONCLUSIONS

Després de l'exposició de les dades obtingudes i l'evolució extreta de la informació, arribem a les conclusions. Tot i la manca d'informació en alguns aspectes, podríem dir que l'arribada i el desenvolupament del cinema a la vila de Torredembarra fou similar a la de les poblacions veïnes; sense oblidar les seves particularitats geosocials, es a dir, la proximitat d'una capital de província com és Tarragona (i centres urbans importants com Reus i Valls) la feia més propícia a l'arribada de novetats, i per altra banda la situació de

Torredembarra d'influència sobre els pobles propers la convertia, com en d'altres aspectes, pionera en aquest camp respecte als seus veïns.

L'edat d'or' del cinema a Torredembarra la tindriem als anys 20 (i segona meitat de la dècada dels 10), amb el setè art totalment assentat i tres locals en ple funcionament, impulsats per una vida cultural dinàmica degut a l'acció de les societats recreatives. La presència de tres locals amb projeccions cinematogràfiques presents a la seva oferta (a més dels balls), atreia a les gentes de les poblacions dels voltants (aquesta és una situació que es manifesta de vell antuvi, i a l'actualitat encara es produeix, constituint la vila com a 'capital' del Baix Gaià o Tarragonès Est).

Durant la dècada dels 30 s'experimentaria un decaïment en el fenomen cinematogràfic a la vila. El tancament de dos locals, la confiscació del tercer, l'enderroc d'un d'ells, i la posterior supressió de les societats recreatives, facilitaren el camí per la nova vida cultural que es presentava amb l'imposat nou règim.

Per a finalitzar declarem que aquest estudi es susceptible a una profundització en tots els seus aspectes, ja sigui amb l'aportació de nous materials, com amb la profundització sobre la informació disponible, tractant d'extreure més sobre aquesta. Roman d'aquesta manera aquest estudi (breu introducció, realitzada amb la informació que ens ha sigut possible obtenir), obert a noves aportacions i noves interpretacions.

BIBLIOGRAFIA

- BELLAPART i ROIG, Jordi- *El nostre cinema. Introducció a la Historia del cinema a Torroella de Montgrí (1895-1995)*., Museu de Montgrí del Baix Ter ed., Torroella de Montgrí, 1995.
- ESPINET i BURUNAT, Francesc- «L'exhibició del cinema a Catalunya, segons els egodocumentalistes, fins a la Guerra Civil», pp. 211- 237; i ESTIVILL, Josep, NOGALES, Pedro, y ROBERT, Xavier- «Els orígens del cinema estable a Reus», pp. 295-307; A *Cinematògraf*, nº 2, 1995, Societat Catalana de Comunicació de Barcelona.
- GONZALEZ, Palmira- *Història del cinema a Catalunya 1895-1931*. Llibres de la frontera, Barcelona, 1986.
- MALLOL, Bernabé - 'Tarragona i el cinema', A *Niu d'Art. Revista de l'Ateneu*, nº 16, setembre 1989, Ateneu de Tarragona, Tarragona, 1989.

NOTES

- (1)- MALLOL, B. - «Tarragona i el cinema (2)» en *Niu d'Art. Revista de l'Ateneu*, nº 16, septiembre 1989, pag. 21
- (2)- BELLAPART, Jordi - *El nostre cinema. Introducció a la Història del cinema a Torroella de Montgrí (1895-1995)*, Torroella de Montgrí, 1995, p. 12
- (3)- ESPINET, Francesc - «L'exhibició del cinema a Catalunya, segons els egodocumentalistes fins a la Guerra Civil», en *Cinematògraf*, nº 2, 1995, p. 216
- (4)- AHT. Fons d'Associacions. Estatuts de 'Nova Germanor', 4-VI-1930.
- (5)- BELLAPART, Jordi, op. cit., 1995, p. 29